

Лекція 5.

Тема: Аналіз дендрологічного складу різних категорій паркових насаджень

Залишки аборигенної рослинності, що збереглися на території багатьох міст України, лише частково дають уявлення про характер рослинного покриву, його склад і розповсюдження в минулому. Наприклад, частина сучасного правобережного Києва, де в стародавні часи було засновано місто, розташована на межі лісової та лісостепової зони. З півночі, північного заходу та заходу місто оточують ліси з сосни звичайної, з півдня та південного сходу – ліси із залишками грабових та інших дібров.

Видовий склад корінних непорушених насаджень за століття змінився мало. Одночасно з польовими, городніми та лікарськими рослинами в давнину вирощували деревні та кущові аборигенні й інтродуковані рослини. Особливе значення мало вирощування вино-граду, «райських дерев» – яблунь, з IX ст. – груш, а з XII – вишен. Крім того, у монастирських садах з давніх часів вирощували смородину, агрус, сливу, малину, абрикос, черешню, кизил, грецький горіх (Липа, 1960 р., Кошно, Курдюк, 1994 р.).

Але не тільки плодові сади створювали в ті часи. У 1631 р. в Києві, за вказівкою митрополита Петра Могили, створено декоративний сад у Голосіївській пустині, у якому росли дуби, липи, клени, ясени й інші дерева. Існував і плодовий сад з виноградником, плантація шовковиці. У XIX ст. отримують розповсюдження тополя пірамідальна, гіркокаштан, акація біла, клен сріблястий, клен ясенелистий, але основу насаджень складають плодові. Традиційні елементи ландшафтного оточення стародавніх пам'яток, наприклад фрагменти дібров (у Києво-Печерському заповіднику), плодові сади (в основному в Києво-Печерському та Софійському заповідниках), збереглися до наших часів.

Сьогодні більшість міст України розташовується в природно-кліматичних зонах Українського Полісся, Лісостепу, Степу; значно менше – у зоні Карпат і на Південному березі Криму. Природні

ПАРКОЗНАВСТВО

умови цих ботаніко-географічних регіонів України суттєво відрізняються, що, безумовно, демонструє склад дендрофлори в містах цих зон. За даними М. А. Кохно (1983 р.), дендрофлору міст України складають 439 видів і 137 різновидів та культиварів дерев, кущів і ліан. У дендрофлорі українських міст Полісся, Лісостепу, Степу переважають види зі Східної Азії, Північної Америки, Циркумбореальної флористичної області, а в складі дендрофлори міст Південного берегу Криму – із Середземномор'я, Східної Азії, Північної Америки.

У різних містах кількість видів дерев, кущів і ліан коливається в таких межах: у великих містах вона сягає 250–270, у більшості обласних центрів – 100–120 видів, у районних центрах ще менше.

Найбільшою кількістю видів в міських насадженнях України представлені роди *Acer* (клен), *Quercus* (дуб), *Populus* (тополя), *Salix* (верби), *Tilia* (липа), *Malus* (яблуня), *Juglans* (горіх), *Pinus* (сосна), *Fraxinus* (ясен), *Spiraea* (таволга), *Crataegus* (глід), *Syringa* (бузок), *Cotoneaster* (кизильник) та ін. Дві третини видів дерев, кущів і ліан зосереджено в парках, а одна третина – у вуличних насадженнях. Таким чином, міські парки є суттєвим дендрологічним резервом для збагачення наших міст новими видами і формами культивованої дендро-флори.

Великий досвід інтродукції та впровадження екзотів у міські та паркові насадження дає змогу по-новому підійти до питання їх використання з урахуванням декоративності, стійкості до несприятливих факторів зовнішнього середовища, а також застосування проти ентомо- і фітопатогенів, омели тощо. Використання таких порід як ялина звичайна, ялина колюча, сосна звичайна, дуб звичайний, робінія звичайна, різні види тополі, клена, липи у міських насадженнях вимагає проведення додаткового аналізу.

Серед першочергових завдань поліпшення якості зелених насаджень потрібно зосередити увагу на збагаченні насаджень новими видами і формами деревних рослин. Наявний у ботанічних садах асор-тимент дерев та кущів і сучасний рівень знань їх біології та екології дають змогу розв'язувати ці завдання за будь-яких умов місцезростання. Надзвичайно великого значення набуває посилення служби санітарного захисту насаджень для попередження та своєчасного вжиття заходів у боротьбі зі шкідниками у зв'язку з

ПАРКОЗНАВСТВО

екологічними особливостями міського середовища і підвищеною вразливістю міських насаджень.

Зелені насадження наших міст потребують, насамперед, дійового керівництва всією галуззю, єдиної політики у формуванні ландшафту міст, призупинення відводів земель у парках, захисних смугах під забудови різного призначення.

Доцільно нагадати, що накопичений досвід паркобудівництва і використання інтродуцентів дозволяє узагальнити результати багаторічних досліджень. Можна стверджувати, що найбільшого розповсюдження з хвойних мають ялина європейська (*Picea abies*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), сосна Веймутова (*Pinus strobus*), сосна чорна (*Pinus nigra*). Насадження сосни звичайної являють собою залишки природних лісів, інколи – посадки. Інші види – інтродуценти, їх насадження штучного походження. Деревя сосен сягають 25–30 м заввишки, мають гарний зовнішній вигляд, незважаючи на їх 100-річний і навіть більше вік. Вони використовуються у вигляді солітерів на полянах, невеликих груп, куртин, масивів, в оформленні берегів водойм, в алейних і фонових посадках, у вигляді живоплотів (ялина). Рідше (у вигляді груп і солітерів) використовуються ялина колюча (*Picea pungens*), туя західна (*Thuja occidentalis*), модрина європейська (*Larix decidua*). Поодинокі зустрічаються ялівець віргінський (*Juniperus virginiana*), псевдотсуга тисолиста (*Pseudotsuga menziesii*), ялиця європейська (*Abies alba*) та ін. Особливе місце займає ялівець козацький (*Juniperus sabina*). У «Тростянці» він фактично є фоновією рослиною, використовується в оформленні схилів штучних пагорбів й інших посадках. У більшості ландшафтних парків цей вид фактично зник, що, мабуть, пов'язано з його великою світлолюбністю (внаслідок відсутності догляду за насадженнями парків він часто опинявся під пологом і випадав). Таким чином, з хвойних головними породами для вирощування паркових ландшафтів є і залишаються екзоти. Цілком природно, що з часом змінився початковий вигляд рослин. Сьогодні вони досягли значних розмірів і вступили в пору свого максимального розвитку. Особливо величний вигляд мають сосни, ялини, туї та інші рослини. Вони складають основу ландшафтних композицій багатьох парків.

ПАРКОЗНАВСТВО

Вікові зміни рослин відобразились і на об'ємно-просторовій структурі насаджень, на відношенні відкритих і закритих просторів, внаслідок чого змінилися пейзажі парків. Але паркові пейзажі, як і рослинні композиції, не статичні. Саме сьогодні можна спостерігати скорочення їх розмірів за рахунок розростання крон узлісних порід і росту солітерів. У деяких випадках відбувається навіть змикання композиційного центру та узлісся. При цьому зменшується виразність домінант пейзажу та погіршується сприйняття картини в цілому.

Інше становище з листяними породами. У більшості парків переважають аборигенні види. Це пов'язане з тим, що їх створювали на базі природних дібров корінного типу насаджень Лісостепу України. Безумовно, що поряд з дубом черешчатим (*Quercus robur*), важливу роль як паркоутворюючі види відіграють і його супутники – клен гостролистий (*Acer platanoides*), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), липа серцевидна (*Tilia cordata*), клен польовий (*Acer campestre*), ільмові (ільм граблистий – *Ulmus carpinifolia*, ільм гірський – *Ulmus glabra*, ільм гладкий – *Ulmus laevis*). При цьому слід зазначити, що в занедбаних, деградованих парках перші три паркоутворюючі види листяних можуть мати і негативний вплив, захоплюючи місця, на яких випали дуби, витискуючи хвойні, тобто поступово трансформують насадження в лісові. Поряд з аборигенами в парках України широко культивують такі інтродуценти, як гіркокаштан (*Aesculus hippocastanum*), клени сріблястий (*Acer saccharicum*), ясенелистий (*A. negundo*), бук лісовий (*Fagus sylvatica*), дуб червоний (*Quercus rubra*), липи повстиста (*Tilia tomentosa*), американська (*T. americana*), крупнолиста (*T. platyphyllos*), горіхи сірий *Juglans cinerea*), грецький (*J. regia*), чорний (*J. nigra*), тополя пірамідальна (*Populus pyramidalis*), робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia*), бархат амурський (*Phellodendron amurense*), катальпа бігонієвовидна (*Catalpa bignonioides*), шовковиця біла (*Morus alba*) та ін. Деякі види поступово випадають, інші, такі як робінія (акація біла), клен ясенелистий повністю натуралізувалися і розповсюдилися самосівом. Ці два інтродуценти часто відіграють негативну роль, змінюючи ландшафтний вигляд парків. Бувають випадки, коли кількість видів екзотів перевищує в парках кількість видів аборигенів, але в більшості випадків за кількістю

ПАРКОЗНАВСТВО

рослин і за площею домінують види місцевої флори. Це стосується не тільки парків при маєтках, але міських парків.

Стародавнім паркам завжди була притаманна індивідуальність. Відродження цієї індивідуальності, безумовно, повинно відбуватися за рахунок відновлення рослинних композицій, їх видового складу. Великого значення при цьому набуває відтворення насаджень екзотів. Але не слід надто захоплюватися ними, що мало місце в багатьох наших парках у 50–60 рр. ХХ ст. Водночас не можна вдаватися і до іншої крайності, недооцінюючи їх декоративне значення.

Складною є проблема встановлення видового складу декоративних кущів, оскільки ця група рослин майже випала в більшості міських і старовинних парків.

Важливим завданням є збереження старих насаджень і окремих екземплярів екзотів, які мають велику цінність, насамперед, як об'єкти рослинного генофонду. Це стосується представників видів роду *Abies*, *Acer*, *Aesculus*, *Gymnocladus*, *Liriodendron*, *Magnolia*, *Platanus*, *Picea*, *Pinus*, *Quercus*, *Thuja*, *Tilia* та ін. Багато старих дерев представляють інтерес як історичні об'єкти, крім того вони дозволяють судити про їх довговічність, розміри за певних умов існування.

Вважаємо за необхідне навести результати досліджень динаміки структурних змін насаджень дендропарку «Тростянець» (за даними Ільєнка, Курбаль, Медведева, 2001 р.), оскільки вони відображають загальні тенденції змін дендрологічного складу рослинності в інших парках Лісостепу України. Найбільший спад загальної чисельності видів деревних рослин мав місце в післяреволюційний та повоєнний період. За чисельністю екземплярів у насадженнях парку хвойні нині становлять близько 30%, що фактично забезпечує максимальний художній ефект композицій парку протягом року. Переважна більшість зниклих рослин – це недовговічні кущові рослини походженням з Китаю, Середньої Азії, Кавказу, зимостійкість яких становить 5–8 балів. Найбільшим видовим різноманіттям у «Тростянці» відзначаються роди *Picea* і *Pinus*, а наймісткіші роди серед листяних – *Acer*, *Berberis*, *Betula*, *Lonicera*, *Quercus*, *Syringa*, *Spiraea*, *Crataegus*, *Malus*, *Sorbus*, *Populus*, *Salix*, *Tilia*. На 2001 р. загальна чисельність кленів у насадженнях парку становила 17 536 екземплярів, серед

ПАРКОЗНАВСТВО

яких домінантом був клен гостролистий (90,3%), що становило 34,6% деревостою. Високий рівень експансії останнього є причиною передчасного випадіння інших цінних порід і відповідної деградації узлісь і галявин. Водночас світлолюбний клен ясенелистий майже повністю зник з насаджень парку. Цьому, безумовно, сприяло і ставлення до нього як до «затятого бур'яну». Клен гостролистий і в'яз шорсткий найперспективніші в умовах старих насаджень за рахунок високого відсотку молодих рослин. Сосна звичайна і береза повисла мають низький відсоток підросту.

Паркові насадження зазнають структурних змін як природним шляхом, так і внаслідок історичних подій, які відбуваються. Важливими показниками характеру і спрямованості змін, що відбуваються в структурі паркових насаджень, можна вважати кількісні зміни у співвідношенні вікових категорій основних паркоутворюючих порід, кількість і вік нечисельних видів, кількість і вікову структуру другорядних порід, особливо здатних до самовідновлення.

У дендропарку «Олександрія» найбільш довговічними і декоративними виявилися композиції з використанням сосни звичайної (Драган, 1999 р.). Так, на Великій поляні дендропарку зростають сосни віком 160–200 років, висотою до 30 м з різними формами крони. З інших видів хвойних з часу заснування парку збереглися екземпляри сосен Веймутова, чорної, модрин європейської, сибірської, польської, ялини звичайної, ялівцю віргінського. Найстійкішими серед них виявилися модрина сибірська та ялівець віргінський. За даними Н. В. Драган (1999 р.), до групи перспективних хвойних потрібно віднести ялини колючу, сербську, модрину японську, псевдотсугу Мензиса, ялиці білу та одноколірну, туї західну і складчасту, кипарисовик горохоплодий, ялівці козацький, китайський, високий, напівшаропо-дібний. В умовах дендропарку «Олександрія» погано переносять затінення ялина колюча, туйовик пониклий, кипарисовик Лавсона і деякі його форми, котрі в окремі роки дуже підмерзають; за останні кілька років почала випадати ялина звичайна, випала ялина східна; ялина канадська виявилася сприятливою до місцевих видів хермесів. У дендропарку успішно зростають декоративні форми туї західної, кипарисовика горохоплодого, ялин канадської, звичайної, колючої, ялівців звичайного і козацького. Дуже багато декоративних форм

ПАРКОЗНАВСТВО

утворює сосна звичайна. Значного поширення в парку набули композиції з туї західної у вигляді великих куртин (60–100 екземплярів) або невеликих груп (5–15 дерев), солітерні посадки модрини японської, ялиці одноколірної. Різновікова куртина з псевдотсуґи Мензиса є однією з найбільш ефектних посадок. Однак через техногенне забруднення території дендропарку стійкість таких видів, як сосна чорна, сосна Веймутова і деяких інших хвойних, знижується.

Накопичено чималий досвід використання хвойних у міських насадженнях Лісостепу України. Провідне місце серед композиційних елементів посідають солітерні посадки, групи, алеї, масиви та живоплоти.

У зелених насадженнях міст України виявлено багато солітерних посадок різних видів і хвойних. У Києві, Львові, Луцьку, Тернополі, Харкові та інших містах зустрічаються гніздові групи з туї західної, широкогілочника східного, ялини звичайної, сосен Веймутова і звичайної. Досить популярною стала посадка в один або два ряди по колу у формі хороводу. Такі «хороводи» з ялини звичайної, ялиці одноколірної, туї західної, модрини європейської та інших хвойних, а також велика кількість алеї з ялини звичайної та колючої, туї західної є у парках Вінниці, Києва, Тернополя. Проте в інших містах алеїні посадки з хвойних у паркових насадженнях використовують дуже рідко і обмеженим асортиментом. У деяких парках України зустрічається такий важливий композиційний елемент, як гаї від 30 до 100 дерев, в основному з модрини європейської, сосни звичайної, ялини звичайної і зрідка з ялиці білої. У міських насадженнях Лісо-степу України можна зустріти масиви здебільшого з хвойних і зрідка змішані з хвойних і листяних порід; дуже рідко – багатоярусні паркові хвойні масиви. Насадження периферійних масивів (по межах парків) щільні, з густим розміщенням дерев (через 1,5–3 м). Такі масиви є у Києві, Харкові, Черкасах з переважанням сосни звичайної, а у Тернополі – з ялини звичайної. Для оформлення невеликих паркових просторів використовують внутрішні паркові масиви з сосни чорної, сосни звичайної, модрини європейської. Живоплоти з хвойних застосовують досить рідко. Вдалі живоплоти з туї західної, ялини звичайної, ялівцю звичайного створені в парках, скверах, садах, на бульварах і майданах Вінниці, Києва,

ПАРКОЗНАВСТВО

Львова, Харкова, Хмельницька. Різні види і форми туї, ялівців, сосни гірської, Банка та інших використовують при спорудженні кам'янистих садів. Застосовують хвойні й при оформленні водоймищ, декоративних басейнів, фонтанів, ваз, контейнерів.

Однак при використанні хвойних у міських насадженнях помічено ряд недоліків, основними з яких є: невідповідність хвойних умовам зростання видів у змішаних групах; ігнорування декоративної та біологічної сумісності рослин; відсутність догляду за ними; загущеність ґрунтових посадок; невдалий вибір екоотопу тощо.

Міські ліси мають велике рекреаційне значення. Вони виконують багато функцій, пов'язаних з поліпшенням оточуючого середовища (Лаптев, 1998 р.). Покращення санітарно-гігієнічних і декоративних властивостей, оздоровчо-естетичних показників лісових насаджень в адміністративних межах міст, але за межами забудови, можна досягти, насамперед, введенням інтродукованих лісоутворюючих і супутніх видів деревних рослин.

На початку ХХІ ст. були проведені дослідження (Дзиба, Кузнецов, 2005 р.) у міських лісах Києва, територія розміщення яких співпадає з територією лісопаркових господарств Дарницького, Святошинського та Конча-Заспа. Ліси в межах міст представлені не тільки природними, але й культурними лісовими ценозами. За останні 100 років процес введення інтродукованих видів у міські ліси відбувався досить інтенсивно, особливо в періоди 1921–1941 та 1946–1960 рр.

Проведені дослідження в міських лісах виявили, що серед особин, які належать до відділу Pinophyta, у лісових насадженнях зустрічаються інтродуценти, які представляють дерева першої величини. Масово – *Larix decidua* Mill., *L. sibirica* Ledeb., *L. sukaczewii* Dyl., *L. eurolepis* Henry, *Picea abies* (L.) Karst, *Pinus banksiana* Lamb., часто – *Pinus pallasiana* Lamb., *Pinus strobus* L. Інші види та культивари голонасінних, такі як *Juniperus communis* 'Hibemica', *Juniperus communis* L., *J. sabina* L., *J. virginiana* L., *Picea abies* 'Nidiformis', *P. glauca* 'Conica', *P. pungens* Engelm., *P. pungens* 'Glaucosa', *Taxus baccata* L., *Thuja occidentalis* 'Filiformis' використані в декоративних цілях для озеленення територій біля контор лісопаркових господарств, лісництв, і тому зустрічаються

ПАРКОЗНАВСТВО

поодинокі, крім *Thuja occidentalis L.*, яка зустрічається в озелененні часто.

Серед *Magnoliophyta* в лісових насадженнях лісопаркових господарств масово та часто зустрічаються дерева (вище 25 м заввишки), які представлені 10 видами (*Acer saccharinum*, *Aesculus hippocastanum*, *Fagus sylvatica*, *Robinia pseudoacacia* та інші). У підліску масово та часто зустрічаються 5 видів високих кущів, 3 – середніх, 2 – низьких, 2 – ліани, в основному на галявинах, уздовж лісових і магістральних доріг. Серед кущів – аморфа, карагана, спірея, пухироплідник, магонія хеномелес та інші.

Сучасне місто являє собою складну багатофункціональну систему, яка складається з територій з різним ступенем антропогенного навантаження. Господарська діяльність людини в місті часто призводить до забруднення повітря, води та ґрунту, появи нових фізичних, хімічних, біологічних чинників негативного впливу на урбоєкосистему, і, як результат, констатуємо погіршення стану здоров'я та умов життя людини у великих містах. Вихід із цього становища, насамперед, полягає в припиненні подальшого зростання забрудненості та поступового її зменшення технічними засобами і, не в останню чергу, у кількісному та якісному поліпшенні стану зелених насаджень.

У структурі міських зелених насаджень перше місце відводиться деревним і кущовим рослинам як стаціонарним елементам ландшафту, які чинять значний поліпшуючий вплив на навколишнє середовище. Від правильного вибору рослин для озеленення в майбутньому буде залежати і стан зелених насаджень. Це пов'язано з тим, що деревні та кущові рослини збагачують повітря вологою, створюють особливий мікроклімат, який визначає склад і динаміку біоценозу, змінюють мінеральний склад ґрунту, служать місцем перебування для тварин, птахів, але ці рослини і самі вимагають певних екологічних умов для існування.

Територія України вирізняється великим різноманіттям ґрунтово-кліматичних показників. Саме за цими показниками Україна поділяється на вісім зон: Полісся, Лісостеп, Північний і Центральний Степ, Південний Степ, передгірні й гірські райони Криму, Південний берег Криму, передгірні та гірські райони Карпат, Закарпаття (додаток Б – карта України). Зрозуміло, що кожна з них відрізняється від іншої температурами, кількістю

ПАРКОЗНАВСТВО

щорічних опадів, ґрунтами, особливо це стосується крайніх північних, південних, західних, східних регіонів. Відповідно цих зон йшов і підбір посадкового матеріалу, але сьогодні в комунальному озелененні використовують посадковий матеріал без урахування зональності, що може призвести до подальшого ослаблення і навіть відпаду окремих (південних) видів дерев і кущів. Це стосується не тільки рослин південного походження, коли їх починають використовувати в північних регіонах, але й видів північного походження, коли їх використовують у південних регіонах, наприклад, берез на Південному березі Криму. Кожному макроландшафту притаманний свій пейзажний колорит, який забезпечується відповідними деревними рослинами, екологічно і декоративно ув'язаними з відповідним природним ландшафтом.

Визначення таксономічного складу паркових насаджень, існуючих у різних фізико-географічних зонах і створених у різні періоди, повинно проводитися за двома напрямками: вивчення аборигенної рослинності та вивчення і аналіз походження, введення, біології та екології культивованих декоративних деревних рослин. Ми схилиємося до розуміння зелених зон міст як явища географічного, що зумовлено і їхнім дендрологічним складом, і складом культурфітоценозів, і тенденціями зміни рослинності, а також усім культурно-історичним середовищем.

Існують негативні чинники, які скорочують довговічність деревних рослин незалежно від ґрунтово-кліматичних умов того чи іншого регіону, у зв'язку з чим довговічність дерев (порівняно з природною) зменшується в 1,5–2(3) рази, особливо в містах (див. розділ 5).

Результати багаторічного випробування інтродукованих дерев і кущів дають можливість у короткий термін кількісно і якісно поліпшити їх видовий та внутрішньовидовий склад в озеленювальних насадженнях міст і селищ України.

У колекційних і ландшафтних насадженнях України сьогодні використовують досить великий асортимент дерев і кущів, а також їх культиварів. Наша концепція широкого і багаторічного використання видового та формового складу деревних рослин в озелененні міст у зв'язку з тенденцією ксерофілізації клімату України полягає у відборі найбільш випробуваних, декоративних, екологічно стійких видів і культиварів.

ПАРКОЗНАВСТВО

Нами (Кузнецов, Левон, Пушкар, 2013) запропоновано «Асортимент дерев, кущів та ліан для озеленення в Україні», в якому поряд із зональними рекомендаціями вперше подано пропозиції з використання усіх видів рослин за ектопами. Сьогодні рекомендацій щодо зонального використання деревних рослин (від зони Полісся до Південного берега Криму і від Закарпаття до Центрального Степу) вже недостатньо, тому що в кожній зоні є різні екотопи за своїми ґрунтовими та мікрокліматичними особливостями, і це необхідно враховувати. Класифікацію сучасних міських екотопів запропонував ще в 1998 р. О. О. Лаптев. Згідно з його класифікацією, таких екотопів нараховується 9 (лісових і лісопаркових масивів; міських парків, садів, скверів; житлових масивів сучасної забудови; житлових масивів старої забудови; території промислових підприємств; автотранспортні системи; насипні піски; кар'єрні виробки; ярусно-балкові системи і природні відшарування). Під час підготовки нового видання «Асортименту...» автори модифікували класифікацію екотопів О. О. Лаптева і обмежились 6-ма типами екотопів, а саме: лісових і лісопаркових масивів; міських парків, садів, скверів; автотранспортних систем; промислових зон; прибудинкових територій; девастрованих ландшафтів. Вважаємо, що цих екотопів для визначення будь-якого асортименту дерев і кущів достатньо.

Розглядаючи в історичному і сучасному аспекті багаторічний досвід використання аборигенних порід та інтродуцентів, можна стверджувати, що існують різні підходи до їх використання, але головними паркоутворюючими породами були й залишаються екзоти, а з листяних – аборигенні деревні породи дібров (і деякі високодекоративні екзоти). До питання відновлення тих або інших композицій шляхом підбору відповідних деревних порід треба підходити дуже обережно, використовуючи інтродуценти й ті види, які пройшли тривалу апробацію в екологічному і ландшафтному відношенні. Велику увагу слід приділяти насиченню паркових композицій кущами, до яких висунуто ті ж вимоги, як і до деревних порід. Негативне відношення до екзотів склалось через недостатню обізнаність щодо їх екологічних потреб. Їх ігнорування приводило до погіршення декоративних якостей тієї чи іншої рослини і, відповідно, людського ставлення до неї. Зараз важливою задачею є

ПАРКОЗНАВСТВО

збереження існуючих деревних інтродуцентів, насамперед, як зразків генофонду цих видів й історичні об'єкти. І аборигенні породи, і екзоти повинні слугувати зразком доцільного використання природи та культури, чому й сприяють старовинні парки України та інших країн.

Використання в парках аборигенних, рідкісних і зникаючих видів у міських паркових насадженнях сприяє збереженню місцевої флори і її раціональному використанню в народному господарстві. Кількість розповсюджених інтродуцентів сьогодні майже в 5 раз перевищує кількість аборигенних видів України. Водночас слід звернути увагу на те, що в озелененні є окремі інвазійно-активні види, які за певних умов можуть стихійно утворювати інтродукційні популяції та виходити з-під контрольного розповсюдження. Це, передусім, такі види, як аморфа кушова (*Amorpha fruticosa* L.), клен ясенелистий (*Acer negundo* L.), клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), айлант (*Ailantus altissima* (Mill.) Swingle) на півдні, повій (*Licium barbarum* L.), робінія (*Robinia pseudoacacia* L.) та деякі інші.

При відповідному ставленні аборигенні види рослин можуть використовуватись в озелененні так само, як і інтродуценти. Аборигенні види, які масово зустрічаються в місті, це широкоареальні види з високим ступенем толерантності до різноманітних умов існування. Розподіл інтродуцентів за ступенем натуралізації свідчить про те, що в більшості випадків рослини з віддалених флористичних областей можуть натуралізуватися краще, ніж рослини з близьких у географічному плані територій. Кількість культивованих рослин зумовлюється не тільки природними, але й національними та регіональними традиціями озеленення.

Таким чином, порівняльний аналіз дендрологічного складу ботанічних садів, дендропарків, міських насаджень і лісів виявив, що, як і очікувалось, найбільша кількість таксонів деревних рослин існує в ботанічних садах і дендропарках. Стосовно міських насаджень і лісів, то в них найбільше таксономічно насиченими є парки, а найменш – вуличні й внутришньоквартальні насадження, а також приміські ліси. Для забезпечення дендрологічного складу останніх великою кількістю видів і культиварів дерев і кущів є резерви. Але слід

ПАРКОЗНАВСТВО

уникати надмірного насичення цих насаджень різними видами дерев і кущів, тому що це може призвести до погіршення їх декоративного стану. На основі багатьох літературних даних і власного досвіду авторами запропоновано найстійкіший і найдекоративніший асортимент деревних рослин відповідно до зонального районування України